Ә. Еники тәнкыйтендә күбесенчә түбәндәге жанрлар очрый: мәкалә, рецензия, очерк, истәлекләр. Ул мөрәҗәгать иткән жанрлар арасында бүгенге көндә әдәбият галимнәре аерып чыгарган информатив, аналитик, әдәби-публицистик төрләрне дә күрергә мөмкин. Ә. Еникиның иҗтимагый-әхлакый позициясе, әдәби-эстетик һәм фәлсәфи карашлары, эстетик зәвегы һәм идеалы әдәби барышны бәяләвендә, стилендә, бәяләү формаларында хәлиткеч роль уйный. Аналитик жанрлардан Еники рецензияләр, әдәби күзәтүләр, проблемалы һәм теоретик характердагы мәкаләләргә яратып мөрәҗәгать иткәнлеген күрә алабыз. Аның «Нәкый Исәнбәт» юбилей мәкаләсе, «Халык тормышы һәм әдәбият» теоретик мәкаләсе, «Бәхет мәсьәләсе» проблемалы мәкаләсе шундыйлардан. Еникинең бу төрләргә караган әле бик күп мәкаләләре мәгълүм.

Ә. Еники – иҗади шәхес. Шуңа күрә дә аның әдәбият мәсьәләләренә карата үз мөнәсәбәтен белдергән мәкаләләр дә язуы табигый. Шундыйлар арасында аның «Язу – намус эше», «Дуслар белән бер сөйләшү» һ.б. мәкаләләре.

Әдәби-публицистик төрләрдән очерклар, аның бер төре – сәяхәтнамә-юлъязмалар, истәлекләрне дә Еники тәнкыйди максатларда файдалана. «Косого заводы – Муса Җәлил – Ясная поляна», «Шагыйрь ерак сәфәрдән кайтты», «Чын кеше, чын иҗатчы», «Очрашу һәм аерылышу», «Күңел түрендә», «Хәтердәге төеннәр» һ.б. мәкаләләре – шундыйлардан.

Нәтиҗә ясап әйткәндә, Ә. Еникинең әдәби тәнкыйть өлкәсендә дә киң колачлы эшчәнлек алып барганын әйтә алабыз. Әдипнең тәнкыйте язучылар тәнкыйтенә карый, ул публицистик характерда. Ә. Еникинең тәнкыйди мәкаләләре рухи мирасыбызның, милли хәзинәбезнең бай катламын тәшкил итә.

Кулланылган әдәбият

Еники, Ә. Хәтердәге төеннәр: мәкаләләр, очерклар һәм истәлекләр / Әмирхан Еники. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1983.-224 б.

Еники, Ә. Кояш баер алдыннан: публицистик мәкаләләр / Әмирхан Еники. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1996. – 192 б.

Еники, Ә. Биектән карап торасым килә...: Заманым һәм замандашларым турында / Әмирхан Еники. – Казан: Мәгариф, 2009. – 215 б.

Хатипов, Ф., Сверигин, Р. Яшәү мәгънәсе // – Мәгариф. – 2009. – №3. – Б.19-24.

Гыймадиева Гөлүзә Ильясовна

Казан (Идел буе) федераль университеты, Казан

ТӨРЕК-ТАТАР ӘДБИ-МӘДӘНИ БАГЛАНЫШЛАРЫ (Н. АГАЕВ МӘКАЛӘЛӘРЕ МИСАЛЫНДА)

В данной статье говрится об особенностях развития турецко-татарских литературных межкультурных коммуникаций. Н. Агаев был од-

ним из тех, кто хорошо знал и изучал турецкую литературу. На примере его статьи, мы разберем особенности турецкой литературы непосредственно начала XX века и ее влияние на татарскую литературу.
Ключевые слова: *турецкая литература, татарская литература, Н. Агаев, коммуникации.*
This article is devoted to the features of development of the Turkish-Tatar intercultural communications. N. Agaev was one of those who knew and studied Turkish literature. We will examine directly the features of Turkish literature of the early Twentieth century and its effects on Tatar literature on example of his article.
Key words: *Turkish literature, Tatar literature, N. Agaev, communication.*

XX йөз башында татар милләтенең иҗтимагый-рухи яңарышы күп төрле факторлар белән тәэмин ителә. 1905 нче елда игълан ителгән манифест тәэсирендә зур үсеш алган вакытлы матбугат, китап нәшриятларының эшчәнлеге, бер яктан, татар милли үзаңы билгеләнү процессын тизләтә һәм икенче яктан, мәдәни бәйләнешләргә җирлек әзерли.

Әдәбият фәнендә төрек-татар мәдәни бәйләнешләре төрле яссылыкта һәм тирән өйрәнелгән өлкә. В.А. Гордлевский («Очерки по новой османской литературе»), ә соңрак Л.О. Алькаева, А.А Бабаевның «Турецкая литература» (1967), Р.К. Ганиева, М.Х. Хәсәнов, Р.С. Мөхәммәдиев, А.М. Нигъмәтуллина, Р.Ф. Харрасова хезмәтләрендә төрек әдәбияты мәсьәләләре, төрек-татар бәйләнешләренең урнашу һәм үсеш принциплары барлана. Татар-төрек әдәби бәйләнешләре тарихы төрек галиме Х. Барган һәм Т. Гыйлаҗевның «TATARICA» журналының 2014 ел 2 санында басылган «Әхмәд Мидхәт әфәнде һәм Идел-Урал төркиләре» [4] мәкаләсендә мәгълүм дәрәҗәдә яктыртылган. XX гасыр башы вакытлы матбугат битләрендә төрек әдәбиятына кагылышлы мәкаләләр шактый һәм әлеге хезмәтләргә күзәтү ясау омтылышы эшебезнең яңалыгын һәм аның максатын билгели.

XX йөз башында татар әдәбиятына кагылышлы мәсьәләләрнең яктыртылышында «Шура» журналы үз актив торышын күпсанлы төрек әдәбиятына кагылышлы мәкаләләре белән билгели. Госманлы әдәбияты темасына килсәк, 1908-1913 нчы еллар аралыгында Ф. Кәриминең 1908 нче елда берничә санда «Госманлы әдәбияты», Н. Агаевның 1909 нчы елның ике санындагы «Госманлы әдәбияты», Г. Кәримовның «Яңа госманлы әдәбияты» (1911), М. Сатаевның «Әхмәд Мидхәд әфәнде» (1913) мәкаләләре басыла.

Төрек-татар әдәби бәйләнешләре яссылыгыннан чыгып караганда, Н. Агаевның «Госманлы әдәбияты» мәкаләсе кызыклы. Башка авторлардан аермалы буларак, мәкалә авторы «Шура» журналы битләрендә кат-кат искә алынган төрек әдәбиятының тарихына басым ясауны кирәк дип тапмый һәм үзенең төп игътибарын госманлы әдәбиятының XIX йөз соңгы дистәсендә кичергән үсешенә, бу чорда иҗат иткән яшь төрек әдипләренең иҗатын яктыртуга басым ясый. Н. Агаевка мәкалә язылышыда образлылык хас.

Мәсәлән, моңарчы басым астында шактый авыр үсеш кичергән төрек әдәбиятын ул «әсирә» белән чагыштыра. Аның фикеренчә, солтан хакимлеге чорында ябылуда булган әдәбият, аның хөкүмәте алып ташланган соң «матур әсирә кеби азат кылынды».

Авторның шушы чорда яшәгән һәм актив иҗат иткән һәрбер авторга карата фикерләрен төрек журналлары һәм хәзмәтләре белән раслау хас. «Җенәб Шәһәбеддин, Мәхмәд Рәуф, Сөйләман Назыф, Фаик Гали, Хөсәен Җиһет, Әхмәд Хикмәт кебек госманлылыарның иң зыялы вә мәгълүматлы яшьләр, госманлы кариләре [Агаев, 1909: 175]», дип атый ул аларның аерым берләрен. Күренекле галим Н.А. Айзенштейнның «Төрек әдәбияты» хезмәтендә Н. Агаев XX йөз башында язып калдырган фикерләр тагын бер кат дәлилләнә. «В 90-е годы литературная жизнь в стране теплится вокруг журнала «Сервети фюнун» («Сокровищница знаний»). Его первый номер вышел в марте 1891 г. В 1896 г. в журнал приходит поэт Тевфик Фикрет и вскоре становится его главным редактором. С этого времени научно-популярный журнал «Сервети фюнун» изменяет свое направление и начинает играть важную роль в становлении новой литературы. Журнал собирает вокруг себя талантливую литературную молодежь. Это прозаики Халид Зия, Мехмед Рауф, поэты Дженаб Шахабеддин, Али Экрем, Фаик Али, Сулейман Назыф и др.», - дип яза Н.А. Айзенштейн.

Төрек-татар әдәби багланышларның башында төрек әдәбиятының «әдәбиятның җөмләсе шәрыкдан зыядә (нык) гареб»кә омтылышы белән аңлатыла. Гареб әдәбияты үрнәгендә язылган әсәрләрнең күпчелеге Төркиядә XIX гасырның туксанынчы елларына туры килсә, татарлар төрекләрнең иҗат уңышлары белән иң актив кызыксыну вакыты XX йөз башының беренче унъеллыгы белән кереп калган. Н. Агаев төрек-татар багланышларының башын шушы фактка нигезләнеп аңлата. Дөрес, төрек әдәнияте чит ил (бигрәк тә француз мәдәнияте) белән танышу табын шушы чор белән генә аңлатып бирү дөрес түгел, әмма «зөлем» хәлендә төрек язучыларының Золя, Доде, Гонкуров, Флобер, Мопассан, Стендаль һ.б. әсәрләреннән рухланып иҗат итә башлавы хак. Н. Агаев мәкаләсенең төп максаты – төрек-татар мәдәни-әдәби багланышларының башын шуның белән бәйләп аңлату. «Госманлы әдәбияты» мәкаләсенең дәвамында Н. Агаев тәфсилләп шигырь төшенчәсенең аңлатуына керешә. «Һәр вәзенле вә кафилле булган сүзнең шигырь булмый», - дип кат-кат басым ясый. Төрек әдәбиятының артык мавыгып китеп, әдәби ориетирларын югалтуда гаепли. Хәзер төрек әдәбиятының иң уңышлы әдәби әсәрләрен җыйсак, «200 сәхифәлек бер мәҗмуга мәйданга килмәс», дип яза.

Н. Агаевның әлеге мәкаләсе XX йөз башында төрек-татар мәдәни багланышларының тулы сурәтен тудыру әһәмиятле урын алып тора. Бер яктан, биредә төрек-татар әдәби-мәдәни багланышларның барлыкка килүнең җирлегенә басым ясалса, икенче яктан, Н. Агаев үзенең мәкаләсе белән төрек

әдәбиятының аермачык җитешсезлегенә басым ясый һәм татар әдәбиятының артык мавыгып китүен кисәтә.

Литература

1. Агаев Н. Госманлы әдәбият / Н. Агаев// Шура. – 1909. – № 6 – Б. 174-177 б.
2. Агаев Н. Госманлы әдәбият / Н. Агаев// Шура. – 1909. – № 8 – Б. 233-234 б.
3. http://feb-web.ru/feb/ivl/vl8/vl8-6622.htm Айзенштейн. Турецкая литература [на рубеже XIX и XX веков]. – 1994 (текст) [электронный ресурс] (дата обращения – 25.09.2016)
4. Барган Х., Гыйлаҗев Т.Ш. Әхмәд Мидхәт әфәнде һәм Идел-Урал төркиләре // Татарика (TATARICA). – 2014. – №1(2). – Б. 70-80.

Денмухаметова Эльвира Николаевна
Юсупова Альфия Шавкетовна
Казанский (Приволжский) федеральный университет, Казань

НАЦИОНАЛЬНЫЕ ЦЕННОСТИ ТАТАР В ЛИНГВИСТИЧЕСКОМ ОСВЕЩЕНИИ КУЛЬТУР ВОСТОКА И ЗАПАДА

В статье рассматриваются вопросы национальных ценностей татар, которые отражают воплощение восточной и западной культуры. последние годы фольклорные тексты разных народов мира были объектом Исторические и географические факторы обусловили место проживания татар на стыке этих двух крупных цивилизаций. В работе рассматриваются западные и восточные культурные традиции, отраженные в татарских паремиях, в лингвистическом и лингвометодическом аспектах, которые еще не выступали объектом специального изучения.

Ключевые слова: *татарский язык, паремия, лексика, Запад - Восток, народная методика, воспитание, татарская этнокультура, культура.*

The article considers the questions of national values of Tatars, who represent the epitome of Eastern and Western culture. Last years the folklore texts of different peoples of the world have been the object of Historical and geographical factors led to the home of the Tatars at the junction of these two major civilizations. In this work considers Western and Eastern cultural traditions, reflected in the Tatar Proverbs, the linguistic and linguistic aspects that have not been made the object of special study.

Key words: *tatar language, paroimia, vocabulary, West - East, folk, technique, education, the Tatar ethnic culture, culture.*

Паремии, как один из жанров афористического наследия, как и сама народная культура, имеют синкретический характер. В них содержатся историческая, национально-языковая, лингвокультурная, экстралингвистическая информация. Паремии татарского народа, будучи выражением философских,